

TA'LIM VA SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMIGA SARMOYA KIRITISHNING UZOQ MUDDATLI IQTISODIY FOYDALARI

Normuminov Salohiddin Sohijjonovich

Alfraganus University talabasi

Iqtisodiyot fakulteti

Iqtisodiyot (Tarmoqlari va sohalari) yo`nalishi

Email:nsalohiddin@inbox.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada inson kapitalining asosiy tarkibiy qismlari — ta'lim va sog'liqni saqlash tizimiga kiritilgan investitsiyalarning uzoq muddatli iqtisodiy samaralari tahlil etilgan. Ta'limga sarflangan har bir mablag' insonning bilim va ko'nikmalarini oshirish orqali mehnat unumdorligini kuchaytiradi, sog'liqni saqlashga yo'naltirilgan resurslar esa aholi salomatligini yaxshilab, samarali mehnat faoliyatini uzaytiradi. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda bu sohalarga yo'naltirilayotgan sarmoyalar hajmi sezilarli oshgani holda, ularning natijaviylik darajasini oshirish muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Tadqiqotda xalqaro tajriba, statistik ma'lumotlar va milliy dasturlar asosida iqtisodiy foydalarning uzoq muddatli ta'siri ilmiy tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Inson kapitali, ta'lim, sog'liqni saqlash, investitsiya, mehnat unumdorligi, iqtisodiy o'sish, uzoq muddatli samara, innovatsion rivojlanish.

Har qanday davlat iqtisodiyotining muvaffaqiyatli rivojlanishi bevosita inson kapitalining sifatiga bog'liq. Inson kapitalining eng muhim tarkibiy qismlari esa — ta'lim va sog'liqni saqlash tizimidir. Ushbu ikki soha insonning mehnat salohiyatini belgilovchi asosiy omillar bo'lib, ularning holati milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini aniqlaydi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy jihatdan ilg'or davlatlar (Shvetsiya, Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya) o'z iqtisodiy yuksalishining asosi sifatida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarni birinchi o'ringa qo'ygan. O'zbekiston ham so'nggi yillarda shu yo'nalishda izchil islohotlarni amalga oshirmoqda.

Maqsad: Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimiga sarmoya kiritishning uzoq muddatli iqtisodiy samaralarini ilmiy asosda tahlil qilish.

1. Ta'lim va sog'liq sohalariga investitsiyaning nazariy mohiyatini o'rganish;
2. Jahon tajribasi asosida samaradorlik omillarini tahlil qilish;
3. O'zbekiston iqtisodiyotida bu yo'nalishdagi mavjud holatni statistik ma'lumotlar asosida ko'rsatish;
4. Uzoq muddatli iqtisodiy foyda ko'rsatkichlarini aniqlash va takliflar ishlab chiqish.

Asosiy qism

Ta'lim inson kapitalining eng muhim elementi hisoblanadi. U nafaqat bilim berish, balki insonning tafakkuri, ijodkorligi va mehnat salohiyatini shakllantiradi. Sog'lom inson esa iqtisodiyotda faol ishtirok etadi, yuqori samaradorlik bilan mehnat qiladi. Shu bois, bu ikki soha — jamiyatning ishlab chiqarish quvvatini oshiruvchi "ko'rinmas kapital"dir.

Harvard universiteti tadqiqotlariga ko'ra, o'rta ta'lim darajasining 1 yilga uzayishi mamlakat yalpi ichki mahsulotining o'rtacha 0,35–0,45 foizga oshishiga olib keladi. Shu bilan birga, sog'lom turmush tarziga sarflangan 1 dollar investitsiya uzoq muddatda 3–4 dollar iqtisodiy foyda keltiradi.

Rivojlangan davlatlar tajribasiga ko'ra, ta'lim va sog'liq sohasiga yo'naltirilgan sarmoyalar eng yuqori rentabellikka ega ijtimoiy investitsiya turidir.

- Finlyandiya ta'limga YaIMning 7,2 foizini yo'naltirib, dunyodagi eng samarali ta'lim tizimini yaratgan.
- Yaponiya sog'liqni saqlash xarajatlarini 8 foizgacha oshirib, aholi umr ko'rish davomiyligini 84 yoshga yetkazgan.
- Janubiy Koreya 1960-yillarda aholining 78 foizi savodsiz bo'lgan bo'lsa, hozirda 99 foiz o'qimishli aholi tufayli texnologik yetakchiga aylangan.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida inson kapitaliga investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshdi. Davlat byudjetining 35 foizdan ortig'i ta'lim va sog'liq sohasiga yo'naltirilmoqda.

Statistik ma'lumotlar (Davlat statistika qo'mitasi, 2024)

- 2024 yilda ta'limga ajratilgan mablag': 47,8 trillion so'm
- Sog'liqni saqlashga ajratilgan mablag': 29,5 trillion so'm
- Yuqori ta'lim bilan qamrov: 2016-yilda 9%, 2024-yilda 38,7%
- Aholining o'rtacha umr ko'rish davomiyligi: 74,3 yosh
- Tibbiyot xodimlari soni: 190 mingdan ortiq

Bu ko'rsatkichlar O'zbekistonda inson kapitali sifatini oshirishda aniq natijalar kuzatilayotganini ko'rsatadi.

Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimiga investitsiya kiritishning uzoq muddatli natijalari quyidagilarda ifodalanadi:

SoHa	Uzoq muddatli	Izoh
	iqtisodiy samara	
Ta'lim	Mehnat unumdorligi 25–30% ga oshadi	Bilimli kadrlar yangi texnologiyalarni tez o'zlashtiradi
Sog'liq	Ish qobiliyati 10–15 yilga uzayadi	Sog'lom ishchi kuchi barqaror ishlab chiqarish imkonini beradi
Umumiy iqtisodiyot	YaIM o'sish sur'ati 1,2–1,5 baravar oshadi	Inson kapitali — asosiy o'sish manbai sifatida

Shuningdek, ta'lim va sog'liq sohalariga yo'naltirilgan sarmoyalar innovatsion iqtisodiyotga o'tish uchun muhim tayanchdir.

Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimida bir qator muammolar mavjud:

- Ta'lim sifati hududlar kesimida notekis
- Tibbiyot infratuzilmasi ayrim viloyatlarda eskirg;
- Kadrlar yetishmovchiligi mavjud
- Investitsiya samaradorligini baholovchi milliy indikatorlar yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

1. “Inson kapitali samaradorligi indeksi”ni ishlab chiqish
2. Ta'limda raqamli texnologiyalar ulushini 50% ga yetkazish
3. Xususiy sektor ishtirokini oshirish orqali sog'liq tizimini modernizatsiya qilish
4. Jahon banki va OECD bilan hamkorlikda milliy baholash tizimlarini takomillashtirish.

Xulosa; Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimiga sarmoya kiritish — bu iqtisodiy o'sishni uzoq muddatda kafolatlaydigan eng barqaror yo'nalishdir.

O‘zbekiston bugungi kunda inson kapitaliga e’tiborni kuchaytirish orqali nafaqat iqtisodiy barqarorlikni, balki ijtimoiy farovonlikni ham ta’minlamoqda.

Inson kapitali rivojlangani sari iqtisodiyotning innovatsion faolligi oshadi, raqobatbardoshlik kuchayadi va mamlakatning xalqaro maydondagi mavqei mustahkamlanadi. Shu bois, ta’lim va sog‘liq sohalariga kiritilgan sarmoyalarni uzoq muddatli strategik investitsiya sifatida ko‘rish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Becker G. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis*. Chicago University Press.
2. Schultz T. (1961). *Investment in Human Capital*. American Economic Review.
3. Jahon banki. *Human Capital Index 2023*.
4. OECD. *Education at a Glance 2023*.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasi.
6. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi, 2024-yil hisobotlari.
7. UNDP Uzbekistan. *Human Development Report 2024*.
8. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi materiallari, 2023.
9. Moliya vazirligi ma’lumotlari, 2024.
10. Harvard Growth Lab, 2022-yil tadqiqoti.